

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. სპეციალური გამოშვება:
კლარჯეთისა დიდებულთა უდაბნოთა
თბილისი. 2012

ეკა კვირკველია

სახარების ოშკური ხელნაწერის (ათონ. 62) ისტორიის შესახებ

როგორც ცნობილია, ათონის ივერთა მონასტრის ქართული ხელნაწერების ერთ-ერთი უძველესი აღწერილობა ეკუთვნის ალექსანდრე ცაგარელს, რომელიც 1886 წელს გამოიცა.¹ მოგვიანებით, 1932 წელს, ათონური კოლექცია აღწერა რ. ბლეიკმა,² მან ხელნაწერებს ახალი ნუმერაცია მიანიჭა. ბლეიკის კატალოგის მიხედვით 62-ე ნომრად აღნუსხული ხელნაწერი (აღ. ცაგარელით №4) მეცნიერებაში ცნობილია სახარების ოშკური ხელნაწერის სახელწოდებით. მას პირობითად **o** ლიტერით აღნიშნავენ, მისი წარმოშობის მიხედვით. ამავე ლიტერით აღნიშნავს სახარების ოშკურ ხელნაწერს (Ath. 62) ოთხთავის ქართული თარგმანის აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფი ე. გიუნაშვილის, მ. მაჩხანელის, დ. თვალთვაძისა და ს. სარჯველაძის შემადგენლობით. ეს ჯგუფი ზ. სარჯველაძის ხელმძღვანელობით შეიქმნა.

სახარების ოშკური ხელნაწერი ამჟამად ათონის ივერთა მონასტრის ხელნაწერთა კოლექციაში ინახება. 1982 წელს გ. პატარაიამ და ა. მიქაბერიძემ მოახერხეს ათონის ივერთა მონასტერში დაცული ყველა ქართული ხელნაწერის მიკროფირთა გადაღება³ და საქართველოში ჩამოტანა. Ath. 62-ის ფოტოპირი და მიკროფირთა ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრშია დაცული. მანუსკრიპტი XI საუკუნით თარიღდება.

ალექსანდრე ცაგარელისა და რობერტ ბლეიკის მიერ საუკუნის წინ მოცემული აღწერილობა ძალიან მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისით, რომ მეკლერებს ხელნაწერი უშუალოდ ჰქონდათ ნანახი, რისი შესაძლებლობაც, სამწუხაროდ, ჩვენ არ გვქონია. ჩვენ ვმსჯელობთ მხოლოდ ფოტოპირის მიხედვით.

საინტერესოა, საიდან და რატომ მიიღო სახარების ოშკურმა ხელნაწერმა ეს სახელწოდება. თუკი იგი ოშკში, ტაო-კლარჯეთში მდებარე მონასტერშია გადაწერილი, როგორ და როდის მოხვდა ათონის ივერთა მონასტერში?

¹ А. А. Цагарели. Сведения о памятниках грузинской письменности. выпуск I. СПб. 1886.

² R. P. Blake. Catalogue des manuscrits Georgiens de la bibliothèque de la laure D'Iviron au Mont Athos. I. Paris. 1932.

³ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. ათონური კოლექცია. I. თბ. 1986, გვ. 9.

მეოცე საუკუნის დასაწყისში ზოგიერთ ქართველ მკვლევარს ოშკი ათონზე ეგულებოდა. ალექსანდრე ცაგარელი რამდენიმე ხელნაწერის აღწერილობაში პირდაპირ უთითებს, რომ ოშკის მონასტერი ათონზე მდებარეობს. მაგალითად, საყოველთაოდ ცნობილი ოშკის ბიბლია, რომელიც 978 წელსაა გადაწერილი, მისი აზრით, ათონის მთაზე, ოშკის მონასტერში, იოანე ნათლისმცემლის ღავრაში შექმნილა, სანამ ივერიის მონასტერი აშენდებოდა.⁴ 69-ე ნომრად აღნუსხული ხელნაწერის, „სამოთხის“, ანუ იოანე ოქროპირის ქადაგებანის (რ. ბლეიკით №9, A-1142), შესახებ მსჯელობისას კი აღნიშნავს, რომ ეს ხელნაწერი გადაიწერა 977 წელს ათონზე ქართულ ღავრაში, ოშკში (ხელნაწერის ანდერძი: „დაიწერა წმიდაჲ ესე წიგნი დიდებულსა ღავრასა ოშკს, საყოველსა წმიდისა ნათლისმცემლისასა, მამობასა საბაძსა, ხელითა სტეფანე დეკანოზისათა და მისივე ხელითა შეიმოსა. ქორონიკონი იყო რჟჸ (977 წ.).“⁵ იმავეს იმეორებს დიმიტრი ბაქრაძე⁶ და დასძენს, რომ ოშკის ღავრას ახლაც ქართველები ფლობენო. ხოლო ჭოროხის ხეობაში, თორთუმის ხეობის მახლობლად აგებული ეოშკის მონასტრის შესახებ მსჯელობისას ამბობს, რომ მას სახელი ათონის მთაზე არსებული მონასტრის ანალოგიით ეწოდაო).⁷

ზოგიერთი ათონური ხელნაწერი (A-1101, A-1103, A-1104, A-1105) ილია ფანცულაიამ ჩამოიტანა საქართველოში, ზოგიერთისა კი პირი გაუკეთებია (A-1054, A-1140, A-1141, A-1142, A-1144). აღ. ცაგარელით 52-ე, ხოლო რ. ბლეიკით მე-3 ნომრით (გიორგი ალექსანდრიელი, ცხოვრება იოვანე ოქროპირისა) აღნუსხული ხელნაწერის (A-1144) აღწერილობაში ილია ფანცულაია ასეთ კომენტარს აკეთებს: „ოშკი ბატონი ცაგარელის სიტყვით ისევ ივერიის მონასტერი არისო და ბერძნულად ახლაც ოშკს უძახიანო, მე ფრიად ვეცადე ეს გამეგო, მაგრამ ბერძნულში ასეთი სიტყვა არ არის და შეიძლება ბერძნული სკია ქართულად ოშკად დაწერეს, რომელიც ჩრდილსა ქვიან.“⁸

ოშკის მონასტრის არსებობა დიდი ხნის განმავლობაში უცნობი იყო ქართული სინამდვილისთვის XVI საუკუნის მიწურულს სამხრეთ საქართველოს ოსმალეთის მფლობელობაში მოქცევის გამო.⁹ მხოლოდ ერთგან, XVI საუკუნის დასაწყისის საბუთში, „კათალიკოსის სამწყსონი თავადნი და სოფელნი სამცხე-საათაბაგოში“, აღნიშნულია, რომ „მონასტერი ოშკი, მისთა შესავლითა“ საკათალიკოსო სამწყსოა.¹⁰ ოშკის მონასტერს არც ქართველი გეოგრაფი

⁴ А. А. Цагарели. Сведения о памятниках грузинской письменности, გვ. 72.

⁵ А. А. Цагарели. Сведения о памятниках грузинской письменности, გვ. 89.

⁶ დ. ბაქრაძე. ისტორია საქართველოსი. ტფ. 1889, გვ. 243.

⁷ დ. ბაქრაძე. ისტორია საქართველოსი, გვ. 223.

⁸ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. A კოლექცია. ტ. IV. თბ. 1954, გვ. 190.

⁹ საქართველის ისტორია. XIII საუკუნიდან XIX საუკუნემდე. ტ. III. თბ. 2012, გვ. 194.

¹⁰ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. III. საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIX სს.). ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ. თბ. 1970, გვ. 244.

და ისტორიკოსი ვახუშტი ბატონიშვილი იცნობდა.¹¹ ამ საგანისა და, ზოგადად, ტაო-კლარჯეთში არსებული ქართული კულტურის ძეგლების მეცნიერულად შეისწავლა XX საუკუნის დასაწყისში ექვთიმე თაყაიშვილმა დაიწყო.¹² უახლესი გამოკვლევა ოშკის შესახებ კი ეკუთვნის ვალერი სილოგავას.¹³

მეცნიერები შეცდომაში შეიყვანა იმ ფაქტმა, რომ ათონზე აღმოჩენილ ზოგიერთი ხელნაწერის ანდერძ-მინაწერებში ეწერა მათი გადაწერის ადგილი, ოშკი, და მოხსენიებულნი იყვნენ ათონზე მოღვაწე პირები. მაგალითად, სამი ხელნაწერის, ოშკის ბიბლია (აღ. ცაგარლით №1, რ. ბლეიკით №1), „სამოთხე“ – ასკეტურ-ჰომილეტიკური კრებული (აღ. ცაგარლით №69, ხოლო რ. ბლეიკით №9) და გიორგი აღექსანდრიელის „ცხოვრება იოვანე ოქროპირისა“ (აღ. ცაგარლით №52 ნომრად, ხოლო რ. ბლეიკით №3) მომგებელნი, როგორც ანდერძებიდან ირკვევა, ცნობილი ათონელი მოღვაწეები, იოანე-თორნიკე და იოანე-ვარაზგაჩე, იყვნენ.

რაც შეეხება ჩვენთვის საინტერესო სახარების ოშკურ ხელნაწერს (Ath. 62), ის, როგორც აღვნიშნეთ, აღწერილი აქვს რ. ბლეიკსა და აღექსანდრე ცაგარელსაც. რ. ბლეიკის აღწერილობის მიხედვით, ხელნაწერი შეიცავს სახარების გიორგი მთაწმინდლის რედაქციის ტექსტს, დაწერილია XI საუკუნის მონაცრისფრო-მოთეთრო, სქელ და უკვე გაყვითლებულ ეტრატზე. ხელნაწერი არ არის დათარიღებული. სავარაუდოდ, მისი შექმნის ადგილი ათონია. საწერად გამოყენებულია ცუდი ხარისხის მოყავისფრო მელანი. მანუსკრიპტის პირველ ოთხ ფურცელზე კამარებში კოლონებად წერია ევსების კანონები და ეპისტოლე ევსები კარპიანეს მიმართ. კამარები დაბალი ხარისხის ფერადი საღებავებითაა შესრულებული (აგურისფერი, ნარინჯისფერი, ღურჯი, იისფერი). ნაწერია საშუალო სიდიდის მარჯვნივ დახრილი ნუსხური ასოებით, ორ სვეტად, სტრიქონების რაოდენობა – 19, ფურცლის ზომა – 204×160, სვეტის ზომა – 132×98, კოლონებს შორის მანძილი – 11 მმ, მანუსკრიპტი შეიცავს 315 ფურცელს, ჩასმულია იასამნისფერ ტყავადაკრულ ყდაში, ბოლო ფურცელი მოხეულია, ორნამენტები არ აქვს.

რ. ბლეიკი ვარაუდობს, რომ ხელნაწერში დაცულია ტექსტი, რომელიც გიორგი მთაწმინდელმა გაასწორა ბერძნულის მიხედვით, რათა შეექმნა სახარების თავისი ვერსია. მისი აზრით, შესაძლოა, ეს ყოფილიყო სახარების წმ. ექვთიმეს მიერ რედაქტირებული ტექსტი.¹⁴

რ. ბლეიკის ამ ვარაუდისა და, აგრეთვე ალავერდის (A-484) ოთხთავის

¹¹ ე. თაყაიშვილი. 1917 წლის არქეოლოგიური ექსპედიცია სამხრეთ საქართველოში, 1960, გვ. 46.

¹² ე. თაყაიშვილი. 1917 წლის არქეოლოგიური ექსპედიცია სამხრეთ საქართველოში.

¹³ ვ. სილოგავა. ოშკი. X ს. მემორიალური ტაძარი. თბ. 2006.

¹⁴ R. P. Blake. Catalogue des manuscrits Georgiens de la bibliothèque de la laure D'Iviron au Mont Athos, გვ.146.

მინაწერის („წმიდისა მამისა ეფთჳმეს სახარება“)¹⁵ საფუძველზე ქართული ოთხთავის მეკლევართა ნაწილმა მიიჩნია, რომ ექვთიმე ათონელმა (955-1028) შექმნა სახარების ახალი რედაქცია. თუმცა წმ. ექვთიმეს შრომათა ნუსხებში, რომელიც გიორგი მთაწმინდლის აგიოგრაფიულ თხზულებასა და მისი მამის, იოანე ათონელის, ანდერძშია წარმოდგენილი, სახარების თარგმნისა თუ რედაქტირების ფაქტი აღნიშნული არ არის. ამ და კიდევ სხვა არგუმენტის საფუძველზე, რომ დღემდე ექვთიმესეულად მიჩნეული წაკითხვების დიდი ნაწილი ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერებში დასტურდება, მეკლევართა ნაწილი სახარების პროცესში წმ. ექვთიმეს წვლილს თითქმის გამორიცხავს.¹⁶ ოცდახუთზე მეტი წინათონური ხელნაწერის მონაცემთა შესწავლის შედეგად ზურაბ სარჯველაძემ დაადგინა, რომ ე.წ. ექვთიმეს რედაქციის ვარიანტული წაკითხვები დასტურდება X საუკუნის რამდენიმე ხელნაწერში, რომლებიც ექვთიმეს მოღვაწეობამდე გადაწერილი.¹⁷ მაშასადამე, რ. ბლეიკის მიერ გამოთქმულ ვარაუდს, ექვთიმეს მიერ რედაქტირებული სახარების ტექსტის არსებობის შესახებ, დღეს მეცნიერება არ იზიარებს.

გარდა ამ ვარაუდისა, რ. ბლეიკის აზრით, Ath. 62 შეიძლება გადაწერილი იყოს ათონზე. ათონის ივერთა მონასტერში დაცულ სხვა ხელნაწერთაგან განსხვავებით, Ath. 62-ს არ ახლავს ანდერძი, სადაც გადამწერი ან გადაწერის ადგილი იქნებოდა მითითებული. ლოგიკურად ჩნდება კითხვა, საიდან მიიღო ამ მანუსკრიპტმა (Ath. 62-მა) სახელწოდება „სახარების ოშკური ხელნაწერი“, თუკი ხელნაწერს ანდერძ-მინაწერი არ ახლავს, სადაც გადაწერის ადგილი იქნებოდა მითითებული? ეს თვალსაზრისი არ უნდა მომდინარეობდეს რ. ბლეიკისგან, პირიქით, ის ამბობს, რომ ხელნაწერის გადაწერის ადგილი ათონი უნდა იყოსო. საინტერესოა, რა აძლევდა მას ამ ვარაუდის საფუძველს? ჩვენი აზრით, აქაც ზემოთ აღნიშნულ შემთხვევასთან უნდა გვქონდეს საქმე, კერძოდ, მეკლევრებმა Ath. 62 ათონის ივერთა მონასტერში აღმოჩენილ იმ ხელნაწერთა რიცხვს მიაკუთვნეს, რომელთა წარმომავლობა ოშკის მონასტერს უკავშირდებოდა. აქვე შევნიშნავთ, რომ ოშკის მონასტერში გადაწერილა მესტიის ოთხთავი (1033 წელი), იგი ამჟამად სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმშია დაცული. საფიქრებელია, რომ ოშკელ მამებს ოთხთავის ერთი სარწმუნო დედანი ექნებოდათ, რომლის მიხედვითაც გაამრავლებდნენ ტექსტს. ქართული ოთხთავის ტექსტის აკადემიური გამოცემის მომზადე-

¹⁵ კ. კეკელიძე. ძველი ქართული მწერლობის ისტორია. ტ. I. თბ. 1980, გვ. 317.

¹⁶ ე. ჭელიძე. არსებობდა თუ არა სახარების კიდევ სხვა ძველი ქართული რედაქცია? (წმინდა რელიკვიების ძველქართული ტერმინოლოგიის მიხედვით). გაზ. „მამული“. XI (სპეციალური ნომერი). თბ. 1996, გვ. 290.

¹⁷ ზ. სარჯველაძე. წყაროსთავის ოთხთავი და ქართული ოთხთავის ეფთჳიმესეული რედაქციის საკითხები. თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები. 29. 2001, გვ. 124-127.

ბაზე მომუშავე ჯგუფის მიერ (ე. გიუნაშვილი, დ. თვალთვაძე, ს. სარჯველაძე, მ. მაჩხანელი) მომზადებული მასალების¹⁸ ჩვენების მიხედვით ჩანს, რომ მესტიის ოთხთავის ტექსტი არ თანხვედბა სახარების ოშკური ხელნაწერის ტექსტს.

კიდევ ერთი საინტერესო ცნობა, რომელსაც რ. ბლეიკი გვაწვდის, ეს არის ხელნაწერის ბოლოს, 315v-ზე, გიორგი მთაწმიდლის ცნობილი ანდერძის ფრაგმენტის არსებობის შესახებ. კერძოდ რომელი ფრაგმენტიცაა, ამაზე მკვლევარი არაფერს ამბობს. სამაგიეროდ, აღ. ცაგარელი წერს: Ath. 62 ხელნაწერის ბოლოში გადამწერისვე ხელით ვკითხულობთ, რომ ოთხთავი თარგმნა (ბერძნულიდან) გიორგიმ (მთაწმინდელმა). მას მოხმობილი აქვს ანდერძის მხოლოდ ეს ფრაგმენტი: „...გიორგისათვის, რომელ ვთარგმნე, ღოცვა ჰყავთ“.¹⁹ სამწუხაროდ, Ath. 62-ის ფოტოპირიზე აღნიშნული ანდერძი არ არის დაცული. ფოტოპირის უკანასკნელი ფურცელია 297r. იგი მოხეულია და მისი აღწერილობა თანხედება რ. ბლეიკის მიერ 315v-ს აღწერილობას. ჩვენ საგანგებოდ შევეუდარეთ ბლეიკისეული პაგინაცია ფოტოზე აღბეჭდილი ხელნაწერის პაგინაციას და აღმოჩნდა, რომ ისინი ერთმანეთს არის აცდენილი 18 ფურცლით, ბლეიკით 315v ამჟამად ფოტოზე არის 297r. ამ უკანასკნელ გვერდზე მოცემულია იოანეს სახარების დასასრული და საერთოდ არ ჩანს ანდერძის კვალიცკი.

გიორგი მთაწმიდლის ცნობილი ანდერძი, რომელიც მან ბერძნულთან მესამედ შედარების შემდეგ ჩამოყალიბებულ ტექსტს დაურთო, ჩვენამდე ორი, A და B, რედაქციითაა მოღწეული. A ვარიანტის მიხედვით, გიორგი მთაწმინდელი ოთხთავის ხელახალი მთარგმნელია, B ვარიანტის მიხედვით კი მხოლოდ რედაქტორი. დარეჯან თვალთვადის მოსაზრებით, გიორგი მთაწმინდელს არ შეუქმნია ოთხთავის ახალი თარგმანი, მან უკვე არსებული სახარების ტექსტის რედაქტირება მოახდინა, მაქსიმალურად დაუახლოვა ბერძნულ დედანს. გვიანდელმა გადამწერმა ანდერძის ის ნაწილი, რომელშიც გიორგი სახარების მხოლოდ რედაქტორად სახელდება, შეცვალეს, სავარაუ-

18 გამოვიყენეთ ქართული ოთხთავის ტექსტის აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფის (ე. გოუნაშვილი, დ. თვალთვაძე, ს. სარჯველიძე, მ. მანხანელი) მომზადებული მასალები მათ მიერ დათქმული ღიებურების მიხედვით: **X** – ხანმეტი ოთხთავი (VII ს.); **O** – ოპიზის ოთხთავი (913 წ.); **A** – ქსნის ოთხთავი (X ს.); **R** – Sin.-15 (975 წ.); **P** – Sin.-30, Sin.-38 (979 წ.); **S** – Sin.-16 (X ს.); **V** – ვატიკანის ოთხთავი (X ს.); **i** – ქუთ.-176 (X ს.); **s** – S-405 (X ს.); **b** – A-1699, H-1887 (X ს.); **e** – პარხლის ახალი ოთხთავი S-4927 (X ს.); **B** – ბერთის ოთხთავი (X ს.); **T** – წყაროსთავის ოთხთავი (X ს.); **M** – მარტვილის ოთხთავი S-391 (X ს.); **L** – ტბეთის ოთხთავი (995 წ.); **h** – H-1240 (XI ს.); **F** – ურბნისის ოთხთავი (XI ს.); **m** – მესტიის ოთხთავი (1033 წ.); **G** – პალესტინური ოთხთავი (1048 წ.); **a** – აღავერდის ოთხთავი (1054 წ.); **c** – S-962, ქუთ. 688 (1054 წ.); **I** – Q-645 (XI ს.); **w** – ავსტრიის ნაციონალური ბიბლიოთეკის №1 ხელნაწერი (XI ს.); **t** – A-18 (XII ს.); **r** – A-411 (XVI-XVII სს.).

¹⁹ А. А. Цагарели. Сведения о памятниках грузинской письменности, 88. 75.

დოდ, იმიტომ, რომ უკეთ წარმოეჩინათ მთაწმინდლის ღვაწლი და გაემყარებინათ მისეული რედაქციის ვუღგატად აღიარების ფაქტი.²⁰ ალ. ცაგარლის მიერ მოტანილი ანდერძის ფრაგმენტი, „...გიორგისათვის, რომელ ვთარგმნე, ლოცვა ჰყავთ“, გიორგი მთაწმინდლის ანდერძის იმ ვარიანტს თანხვდება, რომლის მიხედვითაც ათონელი მამა ოთხთავის ხელახალი მთარგმნელია.

კიდევ ერთი საინტერესო ვარაუდი, რომელიც გამოთქმული აქვს ალ. ცაგარელს, არის ის, რომ ეს ნუსხა, სავარაუდოდ, გადაწერილი უნდა იყოს თვით გიორგი მთაწმინდლის მიერ. სანამ ამ მოსაზრებას გავანალიზებთ, აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ ერთი რამ Ath. 62-ს ტექსტის შესახებ. მანუსკრიპტის ყურადღებით დათვალიერების შედეგად გამოიკვეთა, რომ ხელნაწერზე მუშაობდა ორი ადამიანი, გადამწერი და რედაქტორი. გადამწერი წერს ძირითად, პირველად, ტექსტს, მისი ნუსხური ასოები წვრილი და თხელია, სავარაუდოდ, ღია ყავისფერი მეღნიტ შესრულებული, ხოლო რედაქტორი ასწორებს ძირითად ტექსტს, შლის ან ამატებს მასში სხვა რედაქციის წაკითხვებს. მისი ასოები, სავარაუდოდ, დაწერილი შავი ფერის მეღნიტ, შედარებით მსხვილია, კუთხოვანი და მარცხნივაა გადახრილი (ოშკური ხელნაწერის ქვედა ფენის ტექსტი $\sigma^{\#}$ პირობითი ნიშნით აღვნიშნეთ, მეორეული, რედაქტორის მიერ გასწორებული - σ^* ნიშნით).²¹

ბუნებრივად ჩნდება კითხვები: რომელი ფენის გადამწერად გულისხმობს ალ. ცაგარელი გიორგი ათონელს, ქვედა ფენისა თუ ზედა ფენის? ან რა უდევს მის ვარაუდს საფუძვლად? სამწუხაროდ, აღწერილობაში დამატებით არაფერია ნათქვამი.

ჩვენი აზრით, ნაკლებ სავარაუდოა, რომ გიორგი ათონელის მიერ იყოს გადაწერილი Ath. 62-ის ქვედა, პირველადი ტექსტი. სახარების ოშკური ხელნაწერის ტექსტოლოგიური ანალიზის შედეგად ჩვენ უკვე გარკვეული გვაქვს, რომ პირველადი ტექსტი ($\sigma^{\#}$) წარმოადგენს გიორგი ათონელის მიერ ქართული ოთხთავის ბერძნულთან ორჯერ შედარების გზით მიღებულ ვერსიას. რაც შეეხება მეორეულ ტექსტს (σ^*), ის ნასწორებია გიორგი მთაწმინდლის ვუღგატად აღიარებული ტექსტის მიხედვით და იგი გიორგისეული რედაქციის იდენტურია. ლოგიკური იქნებოდა, გვეფიქრა, რომ სწორედ მეორეული ტექსტია თვით გიორგის მიერ სახარების ოშკური ხელნაწერის პირველადი ტექსტის ჩასწორების შედეგად მიღებული. ლოგიკურია ისიც, რომ ამ ხელნაწერის თარიღი ათონზე გიორგი მთაწმინდლის მოღვაწეობას თანხვდება. ჩვენ

²⁰ დ. თვალთვაძე. ქართული ოთხთავის ათონური რედაქციის ჩამოყალიბების ისტორიიდან, საქართველო და ევროპული სამყარო. ფილოსოფიურ-კულტურული დიალოგი. ტ. I. თბ. 2009, გვ. 129-141.

²¹ სახარების ოშკური ხელნაწერის ტექსტოლოგიური ანალიზის შესახებ იხ.: ე. კვირკველია. სახარების ოშკური ხელნაწერის (ათონ. 62) კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური ანალიზი მათეს სახარების მაგალითზე. ელექტრონული ჟურნალი „სპეკალი“. №III. 2012. www.spekali.tsu.ge.

საგანგებოდ შევისწავლეთ ათონელი წმინდა მამის ავტოგრაფით ცნობილი ხელნაწერები (Ath. 45, Ath. 73, Ath. 65, Ath. 70). ერთი შეხედვით, მისი არასისტემური, სწორი (არა მარჯვნივ გადახრილი) ასოები ჰგავს Ath. 62-ის მეორეული ტექსტის გადამწერის ხელს. ზოგიერთი ასოს მოხაზულობაც თითქოს იდენტურია. თუმცა Ath. 62-ის რედაქტორის მიერ შეტანილი შესწორებები, ჩვენი აზრით, არ არის საკმარისი პალეოგრაფიული ანალიზის სრულყოფილად ჩასატარებლად და ცალსახა დასკვნის გასაკეთებლად. გარდა ამისა, სახარების ოშკური ხელნაწერი არ უნდა წარმოადგენდეს ათონელი მამის, ასე ვთქვათ, სამუშაო ვერსიას. გადამწერმა თუ რედაქტორმა ზუსტად იცის, რა უნდა გაასწოროს, რომელი ადგილი რითი უნდა ჩაანაცვლოს. იგი ამ სამუშაოს ძალიან ფრთხილად და ზუსტად ასრულებს, ტექსტში ზედმეტი ჩარევის გარეშე. აქედან გამომდინარე, ალ. ცაგარლის ვარაუდი, რომ Ath. 62 უშუალოდ გიორგი მთაწმინდლის გადაწერილი შეიძლება იყოს, არ არის საფუძველს მოკლებული, თუმცა არც საბოლოოდ არის დამტკიცებული.

Eka Kvirkvelia

ABOUT THE HISTORY OF THE GOSPEL MANUSCRIPT FROM OSHKI (ATH. 62)

Summary

The manuscripts of Iveron Monastery of Athos were described by Alexander Tsagareli (in 1886) and Robert Blake (in 1931). Manuscript number 62 in Blake's description is mistakenly known as the Gospel manuscript from Oshki in scientific literature. We have marked the manuscript with the conventional sign **o**.

The Gospel manuscript from Oshki is preserved in the collection of the manuscripts at Iveron Monastery on Athos. Photocopy and microfilm of the manuscript are kept at the National Centre of Manuscripts (Tbilisi, Georgia). The manuscript is dated to the 11th century.

Some of the Georgian researchers even thought that Oshki Monastery was on Athos. The researchers were mistaken because of the fact that in the colophons of some manuscripts discovered on Athos, Oshki was indicated as the place of their rewriting, although well-known Athonite figures – Ioane-Tornike and Ioane-Varazvache were mentioned; they were the persons who ordered these manuscripts.

Robert Blake thinks that Ath. 62 should have been **rewritten** on Athos. But some of the Georgian researchers think that it belongs to that manuscripts discovered in Iveron Monastery on Athos, but originated in Oshki.

There is a fragment of colophon in the description of Alexander Tsagareli: "...Pray for Giorgi as I have translated this". This fragment is omitted from the photocopy which we possess now. That fragment coincides with Giorgi Mtatsmindeli's well-known colophon according to which Giorgi Mtatsmindeli is a repeated translator of the Gospel.

Alexander Tsagareli supposes that Ath. 62 should have been rewritten by Giorgi Mtatsmindeli himself. According to our textual study, it is established that two people were working at the Ath. 62 manuscript, a scribe and the editor. The scribe writes the main, initial text and the editor corrects the main text, erases or adds in it the readings of other edition.

It is well known that vulgate version by Giorgi Mtatsmindeli is that compared with the Greek original text for three times. In our opinion, it is less possible that Giorgi Mtatsmindeli rewrote the main, initial text of Ath. 62 because it represents the version twice compared with the Greek original of the Gospel by Giorgi Mtatsmindeli. As for the second text, it is corrected according the text recognized by Georgian church as vulgate and it is identical to Giorgi's edition. It is logical to think that exactly the second text is produced by correcting the main text of the Gospel manuscript from Oshki by Giorgi Mtatsmindeli. The **assumption** of Alexander Tsagareli that Ath. 62 should have been rewritten by Giorgi Mtatsmindeli himself is just a version, needing more arguments.